

СУБ'ЄКТНА СТРУКТУРА РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В. В. Вірченко,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
virchenko.v@univ.kiev.ua

Проаналізовано структуру ринку інтелектуальної власності з точки зору його суб'єктів. Розглянуто підходи до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності. Запропоновано новий підхід до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності в залежності від їх ролі у відносинах інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, ринок, суб'єктна структура.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Зростання ролі нематеріальних потреб, а також розвиток інтелектуальної діяльності є невід'ємною складовою постіндустріальної цивілізації. В умовах формування постіндустріального суспільства інтелектуальна діяльність є не лише сферою реалізації людського потенціалу, а й основоположним джерелом соціально-економічного прогресу нації. Об'єкти інтелектуальної власності використовуються у різних сферах господарської діяльності, забезпечують виробництво інноваційної продукції, сприяють розвитку сфери послуг та підвищенню рентабельності підприємницької діяльності. В останні десятиріччя за умов становлення постіндустріального суспільства ринок інтелектуальної власності перетворився на важливу складову економічної системи країн із розвинутою

економікою, а об'єкти інтелектуальної власності отримали статус визначального фактору суспільного виробництва. Таким чином, актуальність дослідження структури ринку інтелектуальної власності визначається специфікою постіндустріального етапу цивілізаційного розвитку, що перетворює інтелектуальний капітал на основоположну структурну складову продуктивних сил будь-якого прогресивного суспільства.

Сутність та роль ринку інтелектуальної власності у економічній системі були широко висвітлені в науковій літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці В. Базилевича, О. Орлюк, О. Бутніка-Сіверського, П. Цибульова, Е. Брукінг та ін. Водночас, питання, пов'язані із прикладним аналізом суб'єктної структури ринку інтелектуальної власності, на наш погляд, висвітлені недостатньо.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження полягає у комплексному аналізі підходів до класифікації учасників ринку інтелектуальної власності та розробці нового підходу до поділу суб'єктів ринку інтелектуальної власності за їх роллю на ньому. Досягнення поставленої мети передбачає використання загальнонаукових прийомів і методів. З використанням методу наукової абстракції та методу діалектики у роботі виокремлено різні підходи до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності. На базі методів системного аналізу класифіковано учасників ринку інтелектуальної власності за їх роллю у відносинах інтелектуальної власності.

Результати досліджень. Відносини інтелектуальної власності є системою соціально-економічних відносин, які виникають з приводу привласнення результатів інтелектуальної діяльності та їх комерціалізації. У свою чергу, ринок інтелектуальної діяльності – це система економічних відносин, що врегульовуються відповідними

інституціями і пов'язані із купівлею-продажем майнових прав інтелектуальної власності [1, с.299]. Опиняючись у сфері відносин привласнення-відчуження результати інтелектуальної діяльності перетворюються на об'єкти інтелектуальної власності, які, у свою чергу, через ринок інтелектуальної власності потрапляють до суб'єктів господарювання, що забезпечують їх безпосередню комерціалізацію. Саме у процесі комерціалізації об'єкти інтелектуальної власності приймають участь у якості фактора виробництва у суспільному відтворенні.

На початку ХХІ ст., коли сфера нематеріального виробництва починає переважати матеріальне виробництво за внеском до ВВП, а частка інтелектуального капіталу у структура активів підприємств невинно зростає, інтелектуальна діяльність отримала значний стимул до розвитку, а разом із нею суттєво розширилася номенклатура об'єктів інтелектуальної власності. Активний розвиток відносин інтелектуальної власності (далі – ІВ) зумовлює залучення до участі у них все більшої кількості економічних суб'єктів. Тому необхідність чіткого окреслення кола учасників ринку інтелектуальної власності не втрачає актуальності, а перетворюється в сучасних умовах на важливе питання економічної науки.

На нашу думку, суб'єкти ринку інтелектуальної власності – це фізичні та юридичні особи, які прямо або опосередковано приймають участь у процесі привласнення результатів інтелектуальної діяльності та їх комерціалізації, а також наділяються відповідними правами та повноваженнями в рамках цивільно-правових відносин інтелектуальної власності.

За роллю у відносинах ІВ усіх суб'єктів ринку ІВ можна розділити на 5 груп: 1) суб'єкти, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної

власності завдяки безпосередній участі у створенні об'єкту інтелектуальної власності (перш за все це стосується об'єктів авторського права, суміжних прав, промислової власності); 2) суб'єкти, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної власності унаслідок проходження процедури реєстрації та отримання відповідного свідоцтва (це стосується засобів індивідуалізації, які зазвичай реєструються на юридичних осіб і у прямому сенсі не є результатом інтелектуальної діяльності); 3) суб'єкти, що набувають прав інтелектуальної власності в результаті їх передачі на умовах договору або переходу прав у результаті успадкування; 4) суб'єкти, що представляють інтереси суб'єктів двох перших груп виконуючи посередницькі функції або виступаючи у ролі довірених осіб; 5) державні установи та самоврядні організації, що регулюють відносини інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що досить поширеним у науковій літературі є поділ усіх суб'єктів ринку ІВ на первинних та вторинних в залежності від підстави набуття ними права інтелектуальної власності [2, с. 13]. До первинних суб'єктів відносять авторів творів науки, літератури і мистецтва, виконавців, виробників фонограм, відеограм, програм мовлення, винахідників, авторів промислових зразків, корисних моделей, компоновань інтегральних мікросхем, сортів рослин, порід тварин. До похідних суб'єктів відносять правонаступників та спадкоємців, які набувають прав інтелектуальної власності на підставі договору або в силу закону. На наш погляд, дана класифікація не позбавлена недоліків, адже ґрунтується на припущенні, що суб'єктами відносин інтелектуальної власності є лише власники відповідних майнових та немайнових виключних прав. Даний підхід до розуміння суб'єктного складу відносин інтелектуальної власності ґрунтується на нормах вітчизняного законодавства.

Водночас, на нашу думку, даний підхід звужує коло учасників ринку інтелектуальної власності і не враховує суб'єктів, що виконують регулюючі та посередницькі функції. Крім того, ґрунтуючись на вище даному визначенні первинних суб'єктів ІВ, до них не можна віднести власників прав на засоби індивідуалізації, до яких поняття «автор» не може бути застосовано в силу специфіки самих засобів індивідуалізації.

Водночас, запропонована нами класифікація суб'єктів ринку ІВ на 5 груп охоплює усіх учасників відносин інтелектуальної власності. Крім того, первинні суб'єкти права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації виділені в окрему групу, що враховує специфіку товарних знаків, географічних позначень та фірмових найменувань як засобів індивідуалізації.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи результати дослідження слід зазначити, що вітчизняне законодавство досить детально регламентує суб'єктний склад відносин інтелектуальної власності. Норми права інтелектуальної власності України відносять до учасників відносин ІВ як суб'єктів, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної власності завдяки безпосередній участі у створенні об'єкту інтелектуальної власності, так і суб'єктів, що набувають прав інтелектуальної власності в результаті їх передачі на умовах договору або переходу прав у результаті успадкування. Наслідком цього стало поширення у вітчизняній літературі підходу до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності на первинних та похідних в залежності від підстави набуття ними права інтелектуальної власності. У результаті здійсненого дослідження нами було запропоновано новий підхід до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності, що, у порівнянні з розглянутим вище підходом, дозволяє максимально охопити усіх учасників відносин ІВ,

врахувати їх економічні функції, а також привернути увагу до суб'єктів, які виконують регулюючі та посередницькі функції на ринку інтелектуальної власності.

Актуальність і гострота проблеми ефективного інституційного регулювання відносин інтелектуальної власності та зниження трансакційних витрат на ринку ІВ в умовах становлення постіндустріального суспільства свідчить про об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного базису дослідження економічної природи та структури ринку інтелектуальної власності. Перш за все, аналізу потребують функції посередників на ринку інтелектуальної власності, а також фінансовий механізм впровадження результатів інтелектуальної діяльності у господарський оборот. Таким чином, необхідність проведення подальших досліджень у даному напрямку не викликає жодних сумнівів.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: підручник [текст] / В.Д. Базилевич. – 3 вид. – К.: Знання, 2014. – 671 с.
2. Мироненко Н. Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації / Н. Мироненко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – №2 – 2009. – С.11-24